Zeszyty Naukowe
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 35/2011

Anna Figna

Deutsche Bank PBC S.A.
Regionalne Centrum Inwestycyjne Katowice*

Banki w Unii Europejskiej w dobie spowolnienia gospodarczego

Streszczenie. Rynki finansowe odczuły wybuch i przebieg globalnego kryzysu finansowego. W szczególności banki musiały zmierzyć się z nową, trudną sytuacją rynkową. Krajobraz na rynku bankowym zmienił i nadal zmienia swój kształt. Jedne banki zakończyły działalność, znikając z areny finansów międzynarodowych, inne stały się instytucjami państwowymi. Zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym poczynione zostały działania zmierzające do zaostrzenia regulacji bankowych, zwiększenia zaangażowania rządów w działalność banków, a także do wzrostu poziomu ich kapitałów własnych. Celem artykułu jest zidentyfikowanie kierunku zmian w europejskiej bankowości.

Słowa kluczowe: banki, Unia Europejska, fuzje

1. Wprowadzenie

Rynki finansowe odczuły wybuch i przebieg globalnego kryzysu finansowego. W szczególności banki musiały zmierzyć się z nową, trudną sytuacją rynkową. Krajobraz na rynku bankowym wyraźnie się zmienił i nadal zmienia swój kształt. Jedne banki zakończyły działalność, znikając z areny finansów międzynarodowych, inne stały się instytucjami państwowymi. Część banków podjęła

* Zaprezentowane w artykule rozważania stanowią wyraz przemyśleń autorki i nie są stanowiskiem banku.

decyzję o połączeniu z innymi, część − zmuszona została do działań zmierzających do wydzielenia pewnych działów ze swoich struktur. Na szczeblu krajowym, jak również międzynarodowym poczynione zostały działania zmierzające do zaostrzenia regulacji bankowych, zwiększenia zaangażowania rządów w działalność banków, a także do wzrostu poziomu ich kapitałów własnych. Ranking instytucji kredytowych o największych aktywach, kapitałach własnych czy wypracowanych zyskach zmienił się w ciągu ostatnich lat.

Celem artykułu jest zidentyfikowanie kierunku zmian w europejskiej bankowości. Punktem wyjścia, a zarazem tłem dalszych rozważań, jest analiza zmian dokonujących się w ostatnich kilkudziesięciu latach na globalnej scenie bankowej. Charakterystyka banków w ujęciu globalnym pozwoliła na przeprowadzenie badań nad bankami europejskimi. Okres przeprowadzonej analizy obejmuje porównanie w perspektywach 1990−2000−2010. W artykule wykorzystane zostały dokumenty, raporty, materiały statystyczne, m.in. Europejskiego Banku Centralnego, Komisji Europejskiej, Eurostat'u, Banku Światowego oraz opracowania wybranych banków europejskich i ośrodków naukowych. Z uwagi na szeroki zakres problematyki, wiele kwestii zostało jedynie zasygnalizowanych, stanowiąc wkład w dalszą dyskusję.

2. Zmiany na globalnej scenie bankowej w aspekcie przeobrażeń na rynkach finansowych

Patrząc na obraz globalnej bankowości z historycznej perspektywy, zauważyć można zmiany, które dokonały się w sektorze bankowym w ciągu ostatnich 20 lat, a także wskazać trendy, które mogą charakteryzować ten sektor w przyszłości. Biorąc pod uwagę okresy 1990−2000−2010 analiza opiera się na porównaniu działania banków w międzynarodowym przekroju. Kryteria oceny są zbieżne z kryteriami zaproponowanymi przez miesięcznik „The Banker". Główną wielkością charakteryzującą banki z listy Top 1000 jest wielkość kapitału własnego. Została ona wprowadzona przez Komitet Bazylejski.

Analiza krajobrazu globalnej bankowości w roku 1990 pozwalała na stwierdzenie, że czołowe miejsca na liście 1000 największych banków okupowane były przez banki japońskie. Aż 6 z 10 banków pochodziło z Japonii, z Sumitomo Bank, Dai-Ichi Kangyo Bank i Fuji Bank na czele. Interesującym aspektem było to, że wśród 20 banków w rankingu z 1990 r. obok 3 banków francuskich, 2 szwajcarskich i z Wielkiej Brytanii, Japonia miała 9 „reprezentantów". Gospodarka japońska w tym okresie kwitła, a jej instytucje kredytowe były na szczytach list. Analizując rankingi 1990 r., zauważyć można, że banki z Zacho-

Tabela 1. Największe banki świata 1990 (pod względem kapitałów własnych)

Lp.	Bank	Kraj	*Tier 1*
1.	Sumitomo Bank	Japonia	13 357
2.	Dai-Ichi Kangyo Bank	Japonia	12 322
3.	Fuji Bank	Japonia	11 855
4.	Crédit Agricole	Francja	11 802
5.	Sanwa Bank	Japonia	11 186
6.	Mitsubishi Bank	Japonia	10 900
7.	Barclays Bank	Wlk. Brytania	10 715
8.	National Westminister Bank	Wlk. Brytania	9761
9.	Deutsche Bank	Niemcy	8462
10.	Industrial Bank of Japan	Japonia	8184
11.	Union Bank of Switzerland	Szwajcaria	8150
12.	Citicorp	USA	7319
13.	Compagnie Fin de Paribas	Francja	6968
14.	Tokai Bank	Japonia	6821
15.	Hongkong Bank	Hong Kong	6763
16.	Bank of China	Chiny	6611
17.	Long-Term Cr. Bank of Japan	Japonia	6463
18.	Banque Nationale de Paris	Francja	6177
19.	Swiss Bank Corp	Szwajcaria	6153
20.	Bank of Tokyo	Japonia	5928

Źródło: *Top 1000 World Bank*, „The Banker", July 1990.

du były wszechobecne, stanowiąc blisko 80% całego kapitału i 80% banków na liście 1000 największych. Na liście znajdowały się 444 banki z Europy, 222 z USA, 112 z Japonii, tak więc Zachód reprezentowało 778 banków, obok 93 – z Azji (bez Japonii).

Rankingi z roku 2000 wskazują na pewne zmiany na scenie bankowej. Zmniejszyła się liczba banków z Japonii, zwiększyła – banków z USA. Pojawiły się banki z Chin, Francji, Szwajcarii (każdy z 2 reprezentantami). Globalny obraz bankowości pokazuje zmniejszającą się rolę banków zachodnich. Liczba banków z USA zmniejszyła się z 222 do 199, banki europejskie zmniejszyły grono „reprezentantów" z 444 do 388, z czego 288 banków pochodziło z obszaru UE,

reszta z pozostałych państw Europy. Liczebność banków japońskich wzrosła do 116. Banki azjatyckie (wyłączając Japonię) zwiększyły „siłę" ze 104 w 1990 r. do 150 w 2000 r., a kraje BRIC (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny) reprezentowane były przez 43 banki w 2000 r. w porównaniu do 33 w roku 1990.

Tabela 2. Największe banki świata 2000 (pod względem kapitałów własnych)

Lp.	Bank	Kraj	*Tier 1*
1.	Citigroup	USA	47 698
2.	Bank of America Corp	USA	38 176
3.	HSBC Holdings	Wlk. Brytania	28 533
4.	Bank of Tokyo-Mitsubishi	Japonia	26 018
5.	Chase Manhattan Corp	USA	25 503
6.	Dai-Ichi Kangyo Bank	Japonia	23 525
7.	Crédit Agricole Groupe	Francja	23 335
8.	Sakura Bank	Japonia	23 057
9.	Fuji Bank	Japonia	22 653
10.	Ind&Com Bank of China	Chiny	21 918
11.	Sanwa Bank	Japonia	21 390
12.	Sumitomo Bank	Japonia	20 820
13.	Bank One Corp	USA	20 367
14.	BNP Paribas	Francja	19 938
15.	UBS	Szwajcaria	18 460
16.	ABN Amro	Holandia	17 816
17.	Credit Suisse Group	Szwajcaria	17 667
18.	Deutsche Bank	Niemcy	17 418
19.	Industrial Bank of Japan	Japonia	17 000
20.	Agricultural Bank of China	Chiny	16 286

Źródło: *Top 1000 World Bank*, „The Banker", July 2000.

W roku 2010 na szczycie listy uplasowały się banki z USA i Wielkiej Brytanii. Na pierwszym miejscu znalazł się amerykański bank − Bank of America Corp. Kolejne pozycje zajmowały: JPMorgan Chase&Co i Citigroup z USA, Royal Bank of Scotland i HSBC Holdings. W pierwszej dwudziestce było 5 banków z USA, 4 z Wielkiej Brytanii, 4 z Francji i 3 z Chin. Analiza rankingu 2010 r.

wskazała na kontynuację spadku liczby banków z Zachodu na rzecz banków azjatyckich, w szczególności z Chin. Liczba banków europejskich zmniejszyła się do 588 w 2010 r. (w porównaniu do 703 w 2000 r. i 778 w 1990 r.), podczas gdy liczba banków azjatyckich wzrosła o blisko 50%, do 221 w 2010 r. (w porównaniu do 150 w 2000 r.). Liczba banków chińskich wzrosła z 9 w 1990 r. do 84 w 2010 r.

Tabela 3. Największe banki świata 2010 (pod względem kapitałów własnych)

Lp.	Bank	Kraj	*Tier 1*
1.	Bank of America Corp	USA	160 387,8
2.	JPMorgan Chase&Co	USA	132 971,0
3.	Citigroup	USA	127 034,0
4.	Royal Bank of Scotland	Wlk. Brytania	123 859,0
5.	HSBC Holdings	Wlk. Brytania	122 157,0
6.	Wells Fargo&Co	USA	93 795,0
7.	ICBC	Chiny	91 110,0
8.	BNP Paribas	Francja	90 648,4
9.	Banco Santander	Hiszpania	81 577,8
10.	Barclays Bank	Wlk. Brytania	80 586,7
11.	Mitsubishi UFJ Financial Group	Japonia	77 218,1
12.	Lloyds Banking Group	Wlk. Brytania	77 034,0
13.	Crédit Agricole Groupe	Francja	75 504,3
14.	Bank of China	Chiny	73 667,0
15.	China Construction Bank Corp	Chiny	71 973,9
16.	Goldman Sachs	USA	64 642,0
17.	Uni Credit	Włochy	56 244,9
18.	Groupe BPCE	Francja	54 141,2
19.	Société Génerale	Francja	49 989,9
20.	Deutsche Bank	Niemcy	49 576,4

Źródło: *Top 1000 World Bank*, „The Banker", July 2010.

W ciągu ostatnich dwóch dekad świat globalnej bankowości zmienił swój kształt. Zmniejszyła się liczba banków z Zachodu (USA, Europa, Japonia), zwiększyła – liczba i pozycja banków azjatyckich, w szczególności – z Chin. Analizu-

jąc sytuację i pozycje poszczególnych banków w rankingach, należy wziąć pod uwagę procesy konsolidacji, w wyniku których zmniejszyła się liczba banków, a w ich miejsce powstały bankowe tytany.

3. Kryzys a procesy konsolidacji banków

Kryzys na rynkach finansowych spowodował znaczne zawirowania na arenie europejskiej bankowości, a tym samym sprawił, że banki, które znalazły się w europejskiej czołówce, zaczęły mieć kłopoty, nie tylko pogorszyły swoją pozycję na listach, ale także zniknęły z nich. Procesy konsolidacji przebiegające między bankami w dekadzie poprzedzającej kryzys finansowy stanowiły jeden z istotniejszych trendów strukturalnych w sektorze bankowym. W ciągu ostatniej dekady największa liczba fuzji i przejęć wewnątrz granic narodowych miała miejsce we Włoszech, Francji i Niemczech. Włochy i Francja wspierały proces konsolidacji krajowego sektora bankowego i w ten sposób realizowały strategię budowy tzw. narodowych championów[1]. Dogodne warunki wewnątrzkrajowej konsolidacji pozwoliły państwom najpierw stworzyć narodowe grupy bankowe i tym samym chronić rynki narodowe przed zagraniczną ekspansją.

Zmiany na arenie europejskiej bankowości, szczególnie integracja rynków finansowych strefy UE, nasiliły procesy konsolidacji przez stopniowe przesunięcie szali aktywności z transakcji narodowych w kierunku transakcji ponadnarodowych (por. wykr. 1 i wykr. 2).

Od czasu wprowadzenia wspólnej waluty EUR przeprowadzonych zostało wiele ponadgranicznych fuzji i przejęć banków. Wartość transakcji konsolidacji wzrosła w okresie 2005−2008 w stosunku do 2000−2004 o 48%, natomiast liczba transakcji zmniejszyła się o 44% (tab. 4). Wartość fuzji i przejęć wzrosła w badanym okresie, co odzwierciedla wyższą rotację własności bankowej, jak również objęcie transakcjami większych banków[2].

Procesy krajowe odpowiadały za większość całkowitej wartości transakcji, z wyjątkiem roku 2005, kiedy to transgraniczne fuzje i przejęcia wewnątrz UE przekroczyły udział 51,5% całkowitej wartości. Było to spowodowane głównie przez połączenie Unicredit z HypoVereinsbank, ABN Amro z Banca Antonveneta i Swedbank z Hansabank.

---

[1] K. Mitręga-Niestrój, *Procesy integracyjne na rynku pieniężnym Unii Europejskiej*, w: *Euro a jednolity europejski rynek finansowy*, red. J. Żabińska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2003, s. 59.

[2] „Monthly Bulletin", ECB, October 2008, s. 71.

Wykres 1. Wartość transakcji fuzji i przejęć w europejskich bankach 2000−2008 (w mld EUR)

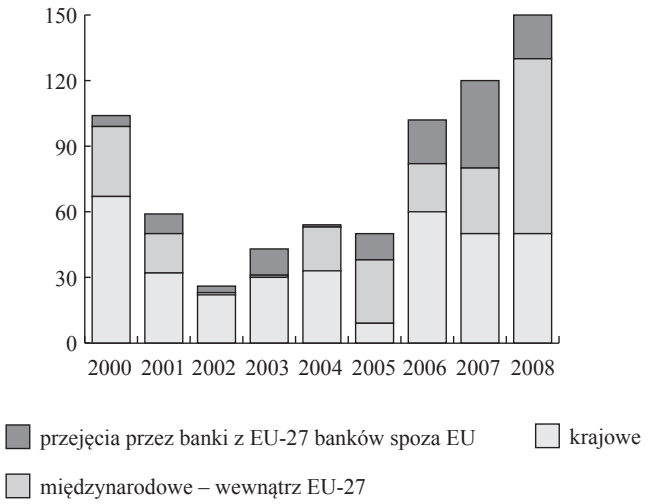

Źródło: *Financial Integration in Europe*, ECB, 2009, s. S15.

Wykres 2. Liczba transakcji fuzji i przejęć z udziałem europejskich banków (2000−2008)

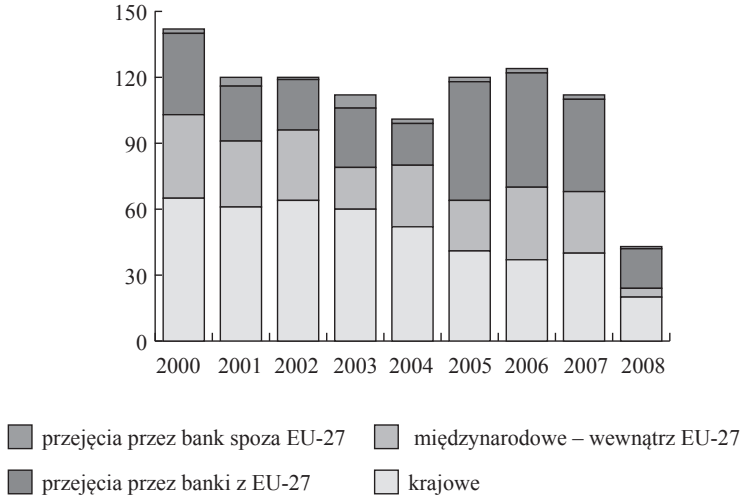

Źródło: *Financial Integration in Europe*, ECB, 2009, s. S15.

Tabela 4. Transakcje fuzji i przejęć w obszarze euro

Wyszczególnienie	2000–2004	2005–2008*
Wartość transakcji (mld EUR)	182	269
Liczba transakcji	485	274

Objaśnienie: Wszystkie transakcje fuzji i przejęć, które odnotowano, dotyczą sytuacji, w której udział w banku przejętym wynosi ponad 10% kapitału.

* Dotyczy pierwszej połowy 2008 r.

Źródło: „Monthly Bulletin", ECB, October 2008, s. 71.

Gdy weźmiemy pod uwagę wartość fuzji i przejęć banków w UE, zobaczymy odmienny obraz, gdyż wartość transakcji w porównaniu z rokiem 2003 wzrosła. W roku 2007 transakcje po raz kolejny przekroczyły wartość obrotów z roku 2000. Transakcje konsolidacyjne krajowe, ponadnarodowe wewnątrz UE oraz ponadnarodowe poza obszarem UE w badanym okresie były zróżnicowane. Za wyjątkiem roku 2005 (rozpatrując wyłącznie wartość transakcji) dominowały transakcje wewnątrz granic narodowych. W 2007 r. wartość transakcji ponadnarodowych z instytucjami spoza UE wzrosła, głównie przez przejęcie tureckiego Finansbank przez grecki National Bank. W pierwszej połowie roku 2008 liczba transakcji konsolidacji pozostawała na tym samym poziomie, co w analogicznym okresie roku poprzedniego, podczas gdy wartość pozostała pod wpływem przejęcia ABN Amro przez konsorcjum banków: Royal Bank of Scotland, Fortis i Santander.

Dokonując analizy lokalizacji geograficznej opisywanych transakcji, zaobserwowano nie tylko, że transakcje ponadgraniczne rosły relatywnie szybciej niż operacje wewnątrzkrajowe, ale także to, że wartość transakcji międzynarodowych była znacznie większa niż transakcji wewnątrz granic narodowych (wykr. 3).

Ponadto transakcje ponadnarodowe dokonujące się wewnątrz Eurolandu, gdzie zarówno bank przejmujący, jak też podmiot będący celem przejęcia zlokalizowane były w różnych krajach strefy euro, wzrosły w największym stopniu, co mogło być rezultatem zarówno wspólnej waluty, jak też polityki prowadzącej do redukcji barier integracji rynku bankowego w tym regionie.

Największe pod względem wartości transakcje fuzji i przejęć przebiegające ponad granicami rynku narodowego w latach 1997–2007 nie były skoncentrowane w określonym obszarze geograficznym. Aktywnością w tym obszarze szczyciły się banki z Niemiec, Włoch, Wielkiej Brytanii, Holandii i Szwecji (tab. 5).

Największa w historii transakcja dokonana została w 2007 r., osiągając poziom 71,8 mld EUR. Najaktywniejsze w tym zakresie były m.in. holenderski ABN Amro i włoski Unicredito. Największe transakcje transgraniczne w bankach ob-

Wykres 3. Aktywność banków w transakcjach fuzji i przejęć według kraju pochodzenia banku (proc. transakcji)

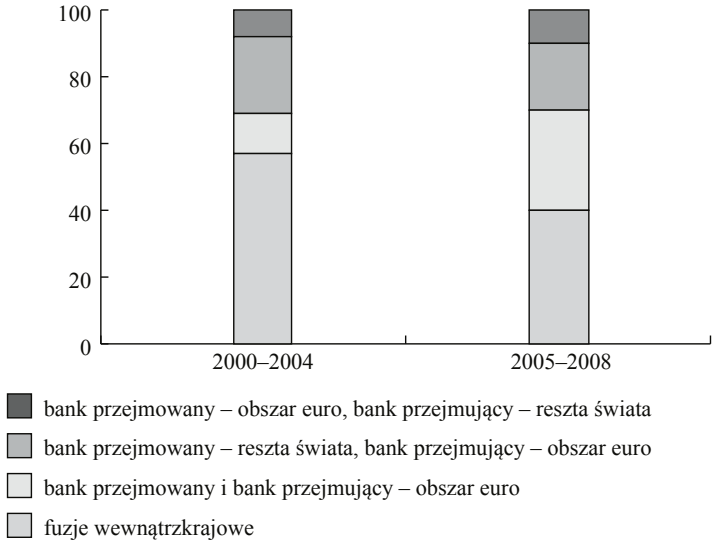

Objaśnienie: Wszystkie transakcje fuzji i przejęć, które odnotowano, dotyczą sytuacji, w której udział w banku przejętym wynosi ponad 10% kapitału.

* Dotyczy pierwszej połowy 2008 r.

Źródło: „Monthly Bulletin", ECB, October 2008, s.71.

szaru UE (biorąc pod uwagę wartość pojedynczej transakcji) dokonały się w roku 2000 – przejęcie przez brytyjski HSBC francuskiego CCF, w 2004 r. przejęcie przez hiszpański BSCH banku brytyjskiego – Abbey, w 2005 r. − transakcja konsolidacji włoskiego Unicredit z niemieckim HVB, a także w 2007 r. − przejęcie ABN Amro przez brytyjski RBS, belgijski Fortis i hiszpański Santander. Wzrosła również wartość przejęć instytucji spoza UE przez unijne instytucje kredytowe. W głównej mierze obiektem zainteresowania były instytucje z Turcji, Chin, USA, Azji Południowo-Wschodniej, Rosji, Ukrainy, Egiptu, Chorwacji i Serbii[3]. Wartość przejęć w 2007 r. wzrosła, szczególnie w wyniku dużych transakcji krajowych w niektórych państwach członkowskich UE[4]. Banki europejskie były aktywne zarówno wewnątrz, jak też poza granicami Europy. Przykładem może być z jednej strony Nordea i Unicredit realizujące transakcje przejęć wewnątrz Europy, z drugiej zaś strony RBS, które swą działalność konsolidacyjną przeprowadzały głównie poza granicami Europy. ABN Amro, BSCH i HSBC były aktywne w znaczących transakcjach w Europie i poza nią.

[3] *EU Banking Structures*, ECB, 2007, s. 11 i n.

[4] *Raport roczny ECB*, 2007, s. 162.

Tabela 5. Największe (pod względem wartości) transakcje fuzji i przejęć banków w UE (1997–2010)

Rok	Wartość (w mln EUR)	Instytucja przejmowana	Kraj instytucji przejmowanej	Instytucja przejmująca	Kraj instytucji przejmującej
1997	4135	Merita Oyj	Finlandia	Nordbanken	Szwecja
1997	4090	Banque Bruxelles Lambert	Belgia	ING	Holandia
1999	3302	Christiania Bank og Kreditkasse	Norwegia	MeritaNord-banken Oyj	Finlandia
2000	4779	Unidanmark	Dania	Nordic Baltic Holding	Szwecja
2000	11 229	CCF	Francja	HSBC	Wielka Brytania
2000	7169	Bank Austria	Austria	HVB Group	Niemcy
2004	13 853	Abbey	Wlk. Brytania	BSCH	Hiszpania
2005	5865	Banca Antonveneta	Włochy	ABN Amro	Holandia
2005	2695	Bank Austria Creditanstalt	Austria	Unicredit	Włochy
2005	15 371	HVB Group	Niemcy	Unicredit	Włochy
2006	4050	Sampo Bank Group	Finlandia	Danske Bank	Dania
2006	9000	BNL	Włochy	BNP Paribas	Francja
2007	71 800	ABN Amro	Holandia	RBS, Fortis, Santander	Wlk. Brytania, Belgia, Hiszpania
2007	5700	Depfa	Irlandia	Hypo Real Estate	Niemcy
2008	16 800	Fortis Bank Nederland (Holding) Ltd	Holandia	Rząd Holandii	Holandia
2008	10 000	ING Groep NV	Holandia	Rząd Holandii	Holandia
2008	9800	Dresdner Bank AG	Niemcy	Commerz-bank AG	Niemcy
2008	9000	Fortis Bank NV (75% udziałów), Fortis Banque Luxembourg SA (16% udziałów)	Belgia, Holandia, Luxemburg	BNP Paribas SA	Francja
2008	7000	Bayerische Landesbank	Niemcy	Rząd Bawarii	Niemcy
2008	5200	Citibank Privatkunden AG	Niemcy	Credit Mutuel SA	Francja

cd. tab. 5

Rok	Wartość (w mln EUR)	Instytucja przejmowana	Kraj instytucji przejmowanej	Instytucja przejmująca	Kraj instytucji przejmującej
2008	5000	Roskilde Bank A/S	Dania	Narodowy Bank Danii	Dania
2008	4700	Fortis Bank NV (49,9% udziałów)	Belgia, Holandia	Rząd Belgii	Belgia
2009	9970	Commerzbank AG	Niemcy	Rząd Niemiec	Niemcy
2009	9678	Barclays Global Investors	Wielka Brytania	BlackRock Inc	USA
2009	5884	Royal Bank of Scotland Group Plc	Wielka Brytania	HM Treasury	Wielka Brytania
2009	3827	Anglo Irish Bank Corporation Limited	Irlandia	Ministerstwo Finansów Irlandii	Irlandia
2009	3302	Hypo Real Estate Holding AG (91,35% udziałów)	Niemcy	Rząd Niemiec	Niemcy
2009	3000	HSH Nordbank AG (25,99% udziałów)	Niemcy	Rząd Niemiec	Niemcy
2009	3000	WestLB AG (49% udziałów)	Niemcy	Rząd Niemiec	Niemcy
2010	3882	Deutsche Postbank (70% udziałów))	Niemcy	Deutsche Bank AG	Niemcy
2010	3088	Bank Zachodni WBK (70% udziałów)	Polska	Banco Santander SA	Hiszpania
2010	1992	Royal Bank of Scotland – 318 oddziałów w Wielkiej Brytanii	Wielka Brytania	Banco Santander SA	Hiszpania

Źródło: *European banking consolidation*, PricewaterhouseCoopers, 2006; Commission of the European Communities, 10.12.2007 SEC (2007) 1696 Commission Staff Working Document, *European Financial Integration Report*, Brussels 2007; J. Schildbach, *European banks: The silent (r)evolution*, „EU Monitor" nr 54 – Financial Market Special, Deutsche Bank Research, 22.04.2008; *European Financial Services M&A Insight*, PricewaterhouseCoopers, 2009, 2010; *European Financial Services M&A news and views*, PricewaterhouseCoopers, 2010.

Procesy konsolidacji wpłynęły na zmniejszenie liczby instytucji kredytowych, co miało kluczowe znaczenie dla sektora bankowego, a także na zmianę koncentracji banków na rynku, a przez to siły rynkowej banków (wykr. 4).

W aspekcie turbulencji na rynkach finansowych rodzi się jednak pytanie dotyczące dalszych fuzji i przejęć, a także zyskiwania przez państwo udziałów w bankach. Czy procesy konsolidacji, w szczególności przebiegające ponad granicami narodowymi, będą nadal miały miejsce, a jeżeli tak – w jakiej formie? Konsekwencją postępującej w ostatnich latach konsolidacji był wzrost koncentracji ryn-

Wykres 4. Liczba instytucji kredytowych – strefa euro (1998−2009)

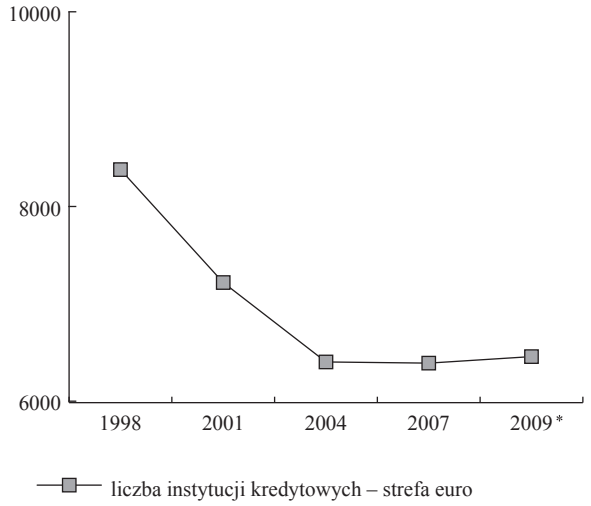

* Niektóre statystyki wskazują, że w 2009 r. liczba instytucji kredytowych wzrosła do poziomu 8358 po przeklasyfikowaniu 419 związków bankowych na instytucje kredytowe. Wykres nie zawiera zmiany klasyfikacji.

Źródło: „EU banking structures", ECB, 2010.

kowej, zarówno w USA, jak też w Europie. W Europie, gdzie procesy konsolidacji nasilały się już w latach 90., 5 największych banków[5] powstałych w wyniku połączenia na płaszczyźnie narodowej lub ponadgranicznej posiada obecnie ponad 50%-owy udział w rynku krajowym. Rynek USA jest nadal sfragmentaryzowany pod tym względem – jednakże w szczycie obecnego kryzysu, pod koniec 2008 r. stopień koncentracji 5 największych instytucji kształtował się na poziomie 41%.

3.1. Jak spowolnienie gospodarcze wpłynęło na dalsze funkcjonowanie banków?

Zawirowania na rynku finansowym UE będące reakcją na kryzys na rynku finansowym USA spowodowały trudności funkcjonowania instytucji kredytowych. Rządy państw członkowskich starały się znaleźć indywidualne rozwiązania dla poszczególnych banków. Wśród zastosowanych rozwiązań znalazła się nacjonalizacja (np. sytuacja brytyjskiego Bank Northern Rock), rządowy parasol gwarancyjny (jak w przypadku niemieckich Landesbanken i Hypo Real Estate), a także inne wspierane przez państwo instrumenty organizacyjne i finansowe.

[5] Największych pod względem sumy bilansowej.

Ogłoszenie bankructwa Lehman Brothers spowodowało poważne nadszarpnięcie zaufania społeczeństwa do instytucji kredytowych. 19 września 2008 r. amerykański minister finansów, Henry Paulson ogłosił całościowy plan pomocy dla krajowego sektora finansowego. Plan przyjęty został w październiku 2008 r. W ślad za postanowieniami ogłoszonymi w USA podjęte zostały odpowiednie działania przez rządy państw członkowskich UE. Drugim projektem po decyzjach władz USA – był plan pomocy bankom przedstawiony przez rząd Wielkiej Brytanii 8 października 2008 r. Program ten stanowił niejako model przedsięwzięcia dalszych środków pomocowych w innych krajach członkowskich. W ogólnej charakterystyce planu zaznaczyć należy, że składał się on z 2 części. Pierwsza z nich dotyczyła dokapitalizowania banków, a rząd postawił do dyspozycji kapitał w wysokości 50 mld GBP. Początkowo zakładano, że z pomocy w szczególności skorzysta 7 największych banków: Abbey, Barclays, HBOS, HSBC, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland, Standard Chartered. Ostatecznie środki skoncentrowały się wokół mniejszej liczby banków (HBOS, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland), z uwagi na fakt, że część banków odrzuciła pomoc państwa, a kapitał podwyższyła ze środków inwestorów instytucjonalnych (Barclays). Druga część planu oznaczała udzielenie bankom rządowych poręczeń. Ogłoszony przez rząd francuski plan pomocy bankom był bardzo podobny do planu opracowanego przez rząd Wielkiej Brytanii. Zakładał pomoc bankom w wysokości ponad 300 mld EUR. Pakiet ratunkowy opracowany przez rząd hiszpański przewidywał przeznaczenie na fundusz pomocy instytucjom finansowym środki w wysokości 30−50 mld EUR. Punkt ciężkości przeniesiony został na fundusz stabilizowania rynku finansowego. Jego celem, zakładając wykorzystanie środków w wysokości do 480 mld EUR, było gwarantowanie stabilności banków, ubezpieczycieli, funduszy emerytalnych, a także innych instytucji finansowych, które mają siedzibę na terenie Niemiec[6].

3.2. Czy kryzys finansowy zahamował procesy fuzji i przejęć banków?

Odpowiadając na powyższe pytanie, pokusić się można o zasygnalizowanie kilku kwestii. Kryzys finansowy nie zatrzymał procesów fuzji i przejęć banków, także wtedy, gdy wolumen transakcji wyraźnie się zmniejszył. Zmieniły się natomiast motywy przeprowadzania transakcji fuzji i przejęć. Dominującą przesłanką tych procesów przed i podczas kryzysu finansowego były przejęcia strategiczne, tzn. przejęcia ratujące zagrożonych konkurentów koncentrujące się na relatyw-

[6] *Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung. Die Finanzkrisen meistern-Wachstumkrafte stärken*, Jahresgutachten 2008/2009, s. 152−158.

nych korzyściach możliwych do osiągnięcia po kryzysie. Przewiduje się, że połączenia banków, w które zaangażowane są wyłącznie krajowe instytucje, będą miały miejsce częściej niż przed kryzysem. Powodem takiego stanu rzeczy wydaje się być wpływ rządów, które silniej niż przed wybuchem kryzysu finansowego preferują realizację strategii budowy „narodowych championów" nad przejęcia krajowych banków przez instytucje zagraniczne. Nowe struktury własnościowe, nowe regulacje i ogólnie otoczenie rynkowe prowadzą do silniejszego podkreślenia znaczenia rynków krajowych i powodują, że transakcje ponadgraniczne stają się mniej atrakcyjne. Niepewność związana z obecnym i przyszłym poziomem wielu krajowych gospodarek nasiliła słabości ujawnione jeszcze przed kryzysem. Wycena zagranicznych banków w porównaniu z instytucjami krajowymi stała się zasadniczo trudniejsza z uwagi na brak lub niewystarczające informacje dotyczące warunków rynkowych, zachowania popytu lub z uwagi na koszty regulacyjne.

W 2008 r. transakcje fuzji i przejęć, które przeprowadzone zostały wśród banków Europy Zachodniej i Północnej, zdominowane były przez transakcje z udziałem rządów poszczególnych państw. Aż 10 spośród 20 największych (pod względem wolumenu) transakcji związanych było z zastrzykiem pieniędzy rządowych do instytucji finansowych w zamian za udział we własności lub przejęcie kontroli nad instytucją. Kraje Beneluksu były najaktywniejsze w tym zakresie. Holandia zasiliła instytucje finansowe sumą blisko 31 mld EUR, do takich instytucji jak m.in. Fortis i ING[7], Belgia (16 mld EUR) – m.in. Dexia, Fortis, KBC. Wspólna pomoc trzech rządów (Holandii, Belgii i Luxemburga) skierowana do banku Fortis była szczególnie ważna. Dla jednych pomoc ta stanowiła wyraz sukcesu współpracy europejskiej, dla innych oznaczała konieczność zaostrzenia nadzoru nad bankami funkcjonującymi ponad granicami narodowymi w UE. Pomoc rządowa nie ograniczała się tylko do krajów Benelux'u. Duński Roskilkde i niemiecki Bayerische Landesbank także wsparte zostały przez swoje rządy. Koszty nacjonalizacji pierwszego z nich wyniosły 5 mld EUR, natomiast rząd Bawarii zapłacił za większościowy pakiet udziałów w drugim banku – 7 mld EUR. Trzy największe instytucje finansowe Irlandii (Kaupthing, Landsbanki, Glitnir Banki) także zostały znacjonalizowane w październiku 2008 r. Bezpośredni udział rządów w transakcjach przejęć banków w roku 2008 nie był jedyną siłą napędową przeprowadzonych transakcji. Banki przejmowały część udziałów w innych instytucjach finansowych, pozbywając się „pobocznej" działalności, dokonywały transakcji konsolidacji wewnątrz rynków narodowych, a także wydzielały część swojej działalności, sprzedając ją innym instytucjom kredytowym. Przykładem opisanych transakcji może być sprzedaż przez Citigroup niemieckiej części swojej działalności do Credit Mutuel, a także sprzedaż przez HSBC 7 regionalnych banków we Francji do

[7] Także AEGON, SNS Reaal.

Banque Fédérale Populaires. Mniejsze transakcje obejmowały m.in. sprzedaż przez Societé Générale angielskiej części działalności – zarządzania aktywami do GLG Partners. Część zachodnioeuropejskich konglomeratów finansowych znalazła możliwości przejęcia instytucji mających problemy a funkcjonujących w tzw. drugim rynku krajowym. Przykładem może być przejęcie przez BNP Paribas części działalności banku Fortis od rządów belgijskiego i luksemburskiego za sumę 14,5 mld EUR, a także przejęcie przez hiszpański bank Santander brytyjskiego Alliance&Leicester za sumę ok. 1,7 mld EUR, dzięki czemu Hiszpanie zwiększyli swój udział w rynku bankowości detalicznej w Wielkiej Brytanii. Dobrym przykładem podziału konglomeratu finansowego jest sprzedaż przez Allianz Dresdner Bank do Commerzbank za kwotę ok. 9,8 mld EUR, dając szansę zwiększenia udziału w niemieckim rynku banków komercyjnych. Wewnątrzkrajowe transakcje konsolidacji przebiegające w czasie kryzysu finansowego miały miejsce m.in. we Włoszech, gdzie Banca Popolare dell'Emilia Romagna przejęła Meliorbanca SPA za 290 mln EUR, konsorcjum kierowane przez Banca Sella SPA przejęło blisko 50% Banca Monte Parma SPA za 192 mln EUR, a także mniejsze banki włoskie dokonywały transakcji przejęć. Rynek hiszpański nie pozostawał obojętny na sytuację na rynkach finansowych, banki przejmowały inne instytucje kredytowe a także ubezpieczeniowe.

Ważną kwestią poddaną analizie pozostaje źródło przyszłych dochodów banków, a także kierunek ich dalszego rozwoju. Kwestia ta obejmuje dwa wymiary, jeden związany jest ze spodziewanym rozwojem różnych segmentów działalności banków, drugi – z perspektywami ukierunkowania na określone geograficznie rynki. W obydwu przypadkach perspektywy wzrostu, pomimo zachęcających sygnałów w ostatnich miesiącach, zostały wyciszone. Skupiając się na drugim wymiarze, pozostaje pytanie, czy dalsza ekspansja na nowe rynki jest możliwa, czy banki europejskie w obecnej sytuacji są w stanie wykorzystać szanse i możliwości rozwoju na innych rynkach.

W Europie dane dotyczące podziału sumy bilansowej na: wewnątrz rynku krajowego i poza nim nie są dostępne, w odróżnieniu od podziału wypracowanych zysków. Dwadzieścia największych europejskich banków wypracowuje ponad 50% zysków poza granicami kraju macierzystego. Dla tych banków, w ostatnim czasie szczególnego znaczenia nabrały rynki zagraniczne.

W dobie kryzysu finansowego warto zadać również pytanie o międzynarodowy profil działalności europejskich banków. Sytuacja na rynkach finansowych pokazała, w jaki sposób zmieniła się struktura własnościowa banków. Rynki krajowe – przynajmniej na jakiś czas – znów stały się bardzo ważne, gdyż banki na rodzimych rynkach mają najważniejszych klientów, najlepszą wiedzę rynkową, stabilną bazę klientów (z uwagi na długoterminowe relacje, znaną markę, większe zaufanie do instytucji rodzimej), ścisłe związki z organami decyzyjnymi w państwie (politykami, regulatorami i władzami nadzorczymi), a także

dostęp do narodowych programów stabilizacyjnych. Z drugiej jednak strony dobrym powodem kontynuacji procesu internacjonalizacji rynków finansowych jest to, że przygotowywane zmiany regulacyjne i nadzorcze nie są niekorzystne dla ponadgranicznej działalności banków. Ponadto kryzys finansowy wyraźnie podkreślił konieczność stworzenia ponadgranicznego, europejskiego nadzoru. Dalszy rozwój banków uzależniony jest zatem od tego, jak szybko rządy narodowe i banki centralne ograniczą swoją interwencję w sektorze bankowym i na rynkach finansowych[8].

4. Podsumowanie

Krajobraz finansów międzynarodowych znacząco zmienił się w ciągu ostatnich 20 lat. W szczególności istotne zmiany dokonały się na scenie bankowej, na której główne role odgrywały banki z państw różnych szerokości geograficznych świata. W latach 90. XX w. na pierwszym planie (pod względem wielkości kapitałów własnych) były banki japońskie, dziesięć lat później na scenie pojawiła się większa liczba banków azjatyckich (wyłączając Japonię) i reprezentantów krajów BRIC. W 2010 r. scena światowej bankowości (ranking największych banków świata) należała do banków z USA, a banki z Chin były coraz liczniej reprezentowane w czołówce. Zmiany zdeterminowane były procesami globalizacji prowadzającymi do konsolidacji banków. W ich konsekwencji powstawały bankowe tytany nie znające jednej ojczyzny.

Analiza i krytyka literatury przedmiotu pozwoliły na zbadanie kierunku zmian europejskiej bankowości na tle zmian dokonujących się na arenie międzynarodowej. Przebieg procesów konsolidacji instytucji kredytowych nadał ton ich dalszemu międzynarodowemu funkcjonowaniu. Motywy dokonujących się procesów fuzji i przejęć były zróżnicowane. W dekadzie poprzedzającej kryzys finansowy koncentrowały się wokół zwiększania skali działania, zdobywania nowych rynków, a także budowania narodowych *championów*. W okresie kryzysu finansowego przyczynami fuzji było ratowanie banków, a na scenie globalnej bankowości coraz istotniejszą rolę odgrywać zaczęły rządy poszczególnych państw przejmujące większościowe pakiety akcji banków. Czas pokaże, w jakim kierunku podążą europejskie banki i jakie wnioski wyciągną z przebiegu kryzysu finansowego.

[8] J. Schildbach, *Globale Bankentrends nach der Krise*, „EU Monitor" nr 67, Deutsche Bank Research, 15.06.2009.

Literatura

Banker, The, *Top 1000 World Bank*, July 1990.
Banker, The, *Top 1000 World Bank*, July 2000.
Banker, The, *Top 1000 World Bank*, July 2010.
Commission of the European Communities, 10.12.2007 SEC (2007) 1696 Commission Staff Working Document, *European Financial Integration Report*, Brussels 2007.
EU Banking Structures, ECB, Frankfurt 2007.
European banking consolidation, PricewaterhouseCoopers, 2006.
Financial Integration in Europe, ECB, Frankfurt 2009.
Mitręga-Niestrój K., *Procesy integracyjne na rynku pieniężnym Unii Europejskiej*, w: *Euro a jednolity europejski rynek finansowy*, red. J. Żabińska,Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2003.
„Monthly Bulletin", ECB, Frankfurt 2008.
Raport roczny, ECB, Frankfurt 2007.
Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung. Die Finanzkrisen meistern-Wachstumkrafte stärken, Jahresgutachten 2008/2009.
Schildbach J., *European banks: The silent (r)evolution*, „EU Monitor", nr 54 – Financial Market Special, Deutsche Bank Research, 22.04.2008.
Schildbach J., *Globale Bankentrends nach der Krise*, „EU Monitor" nr 7, Deutsche Bank Research, 15.06.2009.